

УДК 271.222

322(560)"1913-1932"

32:2(560)"1913-1932"

https://doi.org/10.18485/ccs_cs.2026.23.23.22

Владан Виријевић

Филозофски факултет, Косовска Митровица

Република Србија

virijevicvladan01@gmail.com

ПРОТА ВАСО КОВАЧЕВИЋ – ДУХОВНИ ПАСТИР ЦАРИГРАДСКИХ СРБА 1913–1932. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду се, на основу необјављене архивске грађе, написа из оновремене штампе и релевантне литературе, приказује личност протојереја Васа Ковачевића, парохијског свештеника Српске православне цркве у Цариграду, у хронолошким границама назначеним у наслову. Осим биографских детаља, кроз осветљавање свештеничке делатности проте Ковачевића сагледавају се карактеристике и специфичности српске колоније у граду на Босфору, њени напори за опстајање, односно очување национално-културног идентитета угроженог бројним недаћама са којима се суочавала. Његова посвећеност и преданост „служби Божјој” и напори уложени на продубљивању националне свести очитовали су се у подизању капеле, ширењу просветно-културних садржаја, ублажавању изражености тренда асимилације (грцизације) и слично.

Кључне речи: Цариград, Срби, Српска православна црква, Босфор, Паиштровићи.

Неколико година уназад, у широком дијапазону тема којима се бави српска историографија, питања о прошлости српског народа у дијаспори, тј. ван простора Републике Србије, као матице српског народа, заузимају све истакнутије, заслужено место. Наиме, бројне непознанице, тзв. историографске белине, запажају се када је реч чак и о Србима у земљама окружења, а са повећавањем географске удаљености оне бивају све израженије. Једна од њих тиче се вишевековног присуства Срба на територији данашње Републике Турске. Сазнања о њиховим животним околностима, насељима, деловању Српске православне цркве и неких просветно-културних установа, те личностима и судбинама појединаца, фрагментарна су и поприлично маглопита. У постојећем корпусу историографске литературе на српском језику о овим темама могуће је пронаћи тек симболична зрна која не омогућују стварање целовитије слике, што, с друге стране, пак, у условима разноврсног сензационализма какав неретко влада у домаћој друштвеној јавности, ствара плодно тле за клијање ненаучних и некритичких ставова и тврдњи, попут оних да у Турској данас живи чак више Срба него што их је у Србији – око девет милиона – који „и дан-данас говоре српски и свако од њих зна које је презиме породица носила и која је крсна слава куће била”.¹ Оваква ситуација, стога, пред српску историјску науку поставља важан задатак – расветљавање прошлости Срба на простору Цариграда и других делова Турске и реално сагледавање садашњег чињеничног стања, односно убицање материјалних трагова, боље рећи – оног што је протоком времена од њих преостало.

¹ „Више нас је тамо: 9 милиона Срба живи у Турској”, *Telegraf*, 9. septembra 2014, 5.

Васо Ковачевић, протојереј Српске православне цркве и дугогодишњи парох у Цариграду, рођен је 1. јануара 1870. године у селу Прекорници, у Љуботињу, једном од племена Ријечке нахије Старе Црне Горе. Потиче из познате грбаљске свештеничке породице из села Пријевора. У то време пламтео је Бокелски устанак („Кривошијски устанак“) против аустроугарских власти,² па се његова породица налазила у збегу („мајка га је родила у бекству пред Аустријанцима“).³ Основношколско образовање стекао је у Будви, гимназијско у Котору, а даље школовање наставио у Православном богословском заводу у Задру.⁴ Након четири године проведене у његовим клупама, 6. фебруара 1893. године рукоположен је за ђакона у Котору, а две недеље доцније и за свештеника.⁵ Претходно се оженио, венчавши се са Љубицом Суђић из Кастел Ластве (доцнијег Петровца на Мору). Прво намештење добио је као капелан при цркви „Светог Ђорђа“ у селу Пријерадима у Грбљу,⁶ у коме је служиовао до маја 1897. године, када је постављен за администратора парохије Подстрошко-Маинске код Будве.⁷ У мају 1901. године додељена му је парохија Баошићка код Херцег Новог, која се налазила у саставу Протопрезвитерата „Ерцеговског“, а новембра 1911. године опредељен је за пароха у Кастел Ластви (данашњи Петровац на Мору)⁹ и настојника Протопрезвитерата будванског.¹⁰ Осим свакодневног чинодејствовања и обављања богослужбених радњи, Ковачевић је улагао значајне напоре на обнови и изградњи цркава на подручју Боке Которске, Грбља и Паштровића, тако да су његовом заслугом обновљене цркве: „Светог Ђорђа“ у Пријерадима, „Светог Јована“ у Мојињама, „Светог Николе“ у Баошићима, „Светог Спиридона Тримитског Чудотворца“ у Ђеновићима, „Светог Илије“ у Кастел Ластви и „Светог Покрова Богородице“ у Кумбору. Поред свештеничке, значајну пажњу

² О Бокелском устанку види више: Васо Војводић, Устанак у Боки Которској: 1869–1870, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2001.

³ Прота Васа Ковачевић, *Политика*, 2. март 1932, 5.

⁴ О историјату богословске школе у Задру види више: Љубомир Врцељ, Клирикална школа у Шибенику и Задру 1834–1864, *Алманах Срби и православље у Далмацији и Дубровнику*, Загреб: Савез удружења православног свештенства СР Хрватске 1971, 107–123; Предраг Пузовић, *Задарска богословија, Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, књ. 10, Београд, 2011, 279–290.

⁵ *Шематизам Православне Епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1894.*, „Православна консисторија“, Дубровник, 1894, 30.

⁶ Капеланија у Пријерадима имала је те године 36 домова са 128 житеља (*Шематизам Православне Епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1894.*, „Православна консисторија“, Дубровник, 1894, 12.)

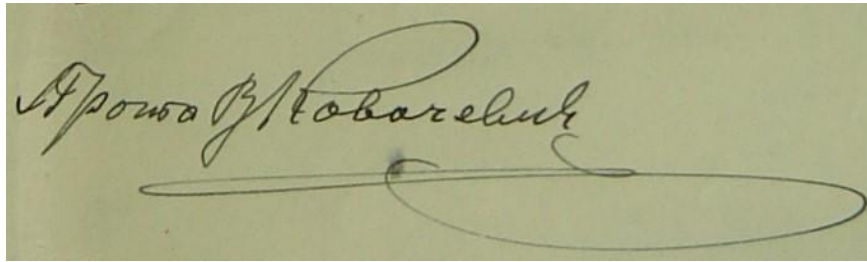
⁷ У то време ова парохија обухватала је села Подстрог, Горње и Доње Маине, са 175 домова и 962 становника (*Шематизам Православне Епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1898.*, „Православна консисторија“, Дубровник, 1898, 25).

⁸ Парохију баошићку чинила су три села: Баошићи, са црквом „Светог Николе“, обновљеном 1802. године, Ђеновићи, са црквом „Светог Спиридона Тримитског Чудотворца“, чија је градња започета 1867. године и Кумбор, са црквом „Светог Покрова Богородице“. У 1903. години парохија је имала 159 домова са 975 житеља, а 1911. године 162 дома са 1027 житеља (*Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1904.*, „Православна консисторија“, Дубровник, 1904, 24.; *Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1911.*, „Бокешка штампарија“, Котор, 1912, 20).

⁹ Парохија у којој су постојале три цркве – „Светог Илије“, обновљена 1787. године, „Светог Томе“ и „Свете Неђеље“ на острву Мали Катич, 1912. године имала је 62 дома са 400 житеља (*Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1912.*, „Бокешка штампарија“, Котор, 1913, 25).

¹⁰ Архив Југославије (АЈ), 411, 20-16, Допис проте Васа Ковачевића Министарству црквених послова Краљевине СХС, 6. децембра 1918.

посвећивао је и хуманитарно-просветитељском раду, организујући прикупљање помоћи за црногорски Црвени крст, пропагирајући задругарски покрет и утичући на искорењивање традиционалног обичаја „каритаде”,¹¹ који је, како је наводио, „многе до просјачког штапа довео”.¹²

A facsimile of a handwritten signature in dark ink on a light-colored background. The signature is written in a cursive, flowing style and reads "Прота Васа Ковачевић". Below the main signature, there is a long, horizontal, slightly wavy line that serves as a decorative flourish or underline.

Факсимил потписа проте Васа Ковачевића (АЈ, 370, 56-112)

У априлу 1913. године, након смрти проте Владимира Грегорића,¹³ благословом владике бококоторског и дубровачког Владимира Боберића и решењем аустроугарског Министарства спољних послова, постављен је за свештеника у Цариграду, на парохију чије су вернике чинили православни поданици Хабзбуршке монахије настањени у граду на Босфору, њих око 400, пореклом понајвише из Боке которске и Паштровића. Пре одласка на нову дужност у которском саборном храму „Светог Николе” произведен је у звање протопрезвитера.¹⁴

Прота Васо Ковачевић из млађих дана (*Време*, 6. марта 1932, 2.)

¹¹ „Каритаде“ представљају традиционални обичај у Паштровићима који се практиковао приликом смрти појединца. Након сахране, сви присутни би одлазили покојниковој кући на неку врсту „гозбе за покој душе“, што је сиромашније породице доводило у незавидну материјалну ситуацију. – Црнић Пејовић 2017, 251.

¹² АЈ, 411, 20-515, Допис проте Васа Ковачевића Одбору за молбе и жалбе Народне скупштине Краљевине СХС, 1. септембра 1927.

¹³ Иначе, прота Грегорић је постављен за свештеника за припаднике православне вероисповести из аустроугарске колоније при Амбасади Аустроугарске 1879. године. Основао је фонд за подизање цркве „Светог Саве“ у Цариграду, чији је главни татор био Марко Живковић. До избијања Првог светског рата у каси фонда било је прикупљено 1800 наполеона у злату, но за време рата тај новац, у виду ратног зајма, заплениле су аустроугарске власти (Радић 2008, 202).

¹⁴ АЈ, 411, 20-16, Допис проте Васа Ковачевића Министарству црквених послова Краљевине СХС, 6. децембра 1918.

У то време у престоници Османлијског царства живело је, према протиним сазнањима, око 5000 православних Срба, држављана „Црно-жуте” монархије, који су упражњавали различита занимања – радили су као лучки радници, баштовани, „бекчије” (кућепазитељи), зидари, итд. У недостатку самосталног црквеног објекта прота Ковачевић богослужбене радње обављао је у једном олтару грчке православне цркве „Светог Николе” у цариградском кварту Галати, на десној обали Златног рога.¹⁵ Увиђајући ту отежавајућу околност за неговање црквеног и духовног живота православних Срба у Цариграду, без обзира на то чији су држављани, Ковачевић се енергично ангажовао у кампањи за прикупљање новца за подизање црквеног објекта који би служио за обављање верских обреда свих Срба настањених у Цариграду. Ради тога је у два наврата посетио дипломатско представништво Краљевине Србије и разговарао о покретању заједничке акције у том циљу, а помоћ је затражио и од Посланства Руске царевине, где му је, у пријатељском разговору, како је тврдио, саопштено: „Огулите колико више Аустрију, а што буде узфалило даће Русија”.¹⁶ На дан празника Светог Саве, уз подршку виђенијих чланова српске колоније, превасходно из Паштровића, образован је „Одбор за купљење прилога и градњу православне Светосавске српске цркве”.¹⁷

До почетка Првог светског рата прикупљан је новац намењен за куповину земљишта и градњу цркве, углавном мање суме од верника у Цариграду, али су новонастале околности прекинуле ту акцију („пуче велики рат и осујети градњу српске цркве у Цариграду”).¹⁸

Иако је у духовном и организационом смислу био подређен Цариградској патријаршији, строги надзор над Ковачевићевом пастирском службом вршило је тамошње аустроугарско посланство, коме нису промакле његове активности на јачању српског националног осећања парохијана, нарочито након избијања Првог светског рата. Због тога је у јуну 1916. године из Беча упућено наређење о његовом разрешењу с дужности пароха цариградског, тј. „стављању на расположење” и повратку у Боку Которску. Ковачевић је на ову одлуку уложио жалбу, поткрепљујући је уверењем Цариградске патријаршије да је „обзиром на језик, број и обичаје његових парохијана потребит и ненадокнадив”. Но, у аустроугарском посланству су, након смене генералног конзула Ђоке Ђурчина,¹⁹ кога је прота окарактерисао као „српског патријоту”, били одлучни, наложивши му да у року од две седмице напусти Цариград, иначе ће, у противном, бити проглашен дезертером.²⁰ Одбивши да се повинује овој наредби Ковачевић се око осам месеци скривао у Цариграду, након чега је ухапшен и стражарно спроведен у Беч, а потом у логор Коморан у Угарској, где је под полицијским надзором остао до смрти цара Фрање Јосифа, односно до доношења „Карлових амнестија”. Тада је,

¹⁵ АЈ, 411, 20-86, Молба проте Васа Ковачевића Министарству иностраних послова Краљевине СХС, 24. септембра 1921.

¹⁶ АЈ, 411, 20-135, Извештај проте Васа Ковачевића Министарству иностраних послова Краљевине СХС, 1. јула 1922.

¹⁷ АЈ, 370, 56-113, Проглас „Одбора за купљење прилога и градњу православне Светосавске српске цркве”, 27. јануара 1914.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Ђока Ђурчин, рођени Панчевац, завршио је Трговачку академију у Линцу и Конзуларну академију у Бечу. Пре доласка на дужност у Цариграду службовао је као аустроугарски конзул у Одеси и вицеконзул у Букурешту (<https://pseudonimi.unilib.rs/pregled-lat/cj-031>).

²⁰ АЈ, 411, 20-16, Допис проте Васа Ковачевића Министарству црквених послова Краљевине СХС, 6. децембра 1918.; АЈ, 411, 20-512, Молба проте Васа Ковачевића Одбору за молбе и жалбе Народне скупштине Краљевине СХС, 4. децембра 1925.

због стања тешке изнемоглости и болести, отпуштен из логора.²¹ Како му је било онемогућено да се врати у Цариград, где су му остали супруга Љубица и најмлађи син, период до краја рата, изложен надзору војних власти, због сумњи да се „налазио у дослуху с комитама”, провео је у Пријевору у Грбљу, без икаквих новчаних примања. У исто време два старија протина сина, Гојко и Мирко, били су, као добровољци, припадници српске војске на Солунском фронту.²² На великом народном збору у Побрђу, као изабрани председник Народног вијећа у Грбљу, 10. новембра 1918. године свечано је прогласио пропаст Аустроугарске и „захвалио се Богу и српском оружју који су једном заувјек ослободили Грбаљ туђинске власти”.²³

Од његовог протеривања из Цариграда, априла 1917. године, до средине пролећа 1919. године, позиција тамошњег пароха православних Срба била је упражњена, а обреде верницима вршили су бугарски или грчки свештеници. Пола године од уједињења јужнословенских народа Министарство иностраних послова Краљевине СХС, у договору с Министарством вера, 12. маја 1919. године издало је решење о Ковачевићевом постављењу на дужност коју је обављао пре рата. Он је, у формално-правном смислу, именован за свештеника при Делегацији Краљевине СХС у Цариграду, формиране током прве седмице децембра 1918. године.²⁴

Дошавши почетком јуна 1919. године у Цариград, који је у то време, према неким проценама, имао око милион становника, Ковачевић је затекао знатно измењене услове у односу на оне какве су биле пре рата. Непосредно након јужнословенског уједињења припадници предратне аустроугарске колоније основали су 12. новембра 1919. године потпорно удружење под називом „Југословенска слога”,²⁵ да би убрзо, након уласка савезничких трупа у Цариград део њих, посебно имућнији Бокелји и Далматинци, прихватио италијанско држављанство, рачунајући на бољу конзуларну заштиту.²⁶ Прота Ковачевић се стога најпре ангажовао да обиђе домове свих православних Срба, не само оних који су пре рата били поданици Хабзбуршке монархије, већ и оних који су били држављани Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе, како би их објединио у јединствену парохију. До средине 1921. године успео је да евидентира око 3000 православних Срба који су били настањени по, мање-више, свим цариградским квартовима. Том приликом суочавао се са чињеницом да је део њих, посебно оних пореклом са простора Македоније, под утиском агресивне делатности бугарских и грчких црквених кругова,²⁷ испољавао нејасно национално осећање: „Толику и такву пропаганду, без ништа и са ништа, а код Македонаца по вијека од Бугара васпитаваних, развити и утврдити српско домољубље и родољубље, у туђини забасале и давно

²¹ Шовран 2006, 164.

²² АЈ, 411, 20-512, Молба проте Васа Ковачевића Одбору за молбе и жалбе Народне скупштине Краљевине СХС, 4. децембра 1925.

²³ Шовран 2006, 164.

²⁴ Приликом установљења савезничке Врховне команде у Цариграду („Високи комесаријат”) Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је делегирала два војна изасланика – једног у Цариград, а другог у Смирну (Измир). Изасланику у Цариграду, пуковнику Драгомиру Николајевићу, 10. октобра 1919. године прикључио се, у својству цивилног делегата Краљевине СХС, Радомир Шапоњић (Виријевић, 44).

²⁵ *Правила Југославенске слоге у Цариграду*, Београд, 1923.

²⁶ Радић 2008, 203.

²⁷ Почетком 1922. године Бугари су, примера ради, у Цариграду имали четири своја црквена објекта у којима су чинодејствовала петорица свештеника, као и четири основне школе и једну гимназију. (АЈ-411-20-136, Допис проте Васа Ковачевића Министарству просвете Краљевине СХС, 18. VI 1922).

изгубљене многе Приморце и Црногорце наше излучити и Српству их привести, треба много снаге, много рада, па много и трошка. У ово кратко вријеме, а у најтежим историјским приликама, успео сам незнатно.”²⁸ Такође, већина оних који су били ожењени Гркињама подлежали су временом до те мере однорођавању да њихова деца нису чак ни говорила српским језиком. Упркос томе, према Ковачевићевој процени, средином 1922. године српска колонија у Цариграду бројала је око 12.000 људи.²⁹

Својеврсно признање проти Ковачевићу за предану свештеничку службу дошло је крајем 1921. године, када је одликован Оређеном Светог Саве IV реда.³⁰ Упркос томе, у лето 1922. године, средином јула, Ковачевић је био суспендован, тј. разрешен свештеничке дужности на извесно време.³¹ Разлози томе били су нетрпељивост и анимозитет који је према њему исказивао делегат Министарства иностраних послова Краљевине СХС у Цариграду, Радомир Шапоњић, коме су подршку пружали и неки од чланова цариградске колоније југословенских држављана, посебно оних пореклом из области Паштровића у Црној Гори.³² По свему судећи, на терет му је стављано прикупљање прилога за свадбени дар који је делегација колоније требало да понесе на венчање краља Александра у Београд, 8. јуна 1922. године.³³ Због тога је био принуђен да се упутује у југословенску престоницу и у непосредним разговорима са надлежнима у Министарству иностраних послова и Патријаршији СПЦ појасни неоснованост оптужби које су му приписиване.³⁴ На свештеничку дужност у Цариграду поново је ступио 1. фебруара 1923. године.

Важан моменат у сфери духовног организовања цариградских Срба представљало је образовање Српскоправославне црквене општине 'Светог Саве', 16. маја 1923. године, чиме су створени значајно повољнији услови за духовно уздизање и учвршћивање српског националног осећаја православних чланова југословенске колоније. Том приликом прота Ковачевић изабран је за њеног почасног председника.³⁵

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ АЈ, 370, 56-92, Допис Министарства спољних послова Краљевине СХС Краљевском представништву Краљевине СХС у Цариграду, 21. децембра 1921.

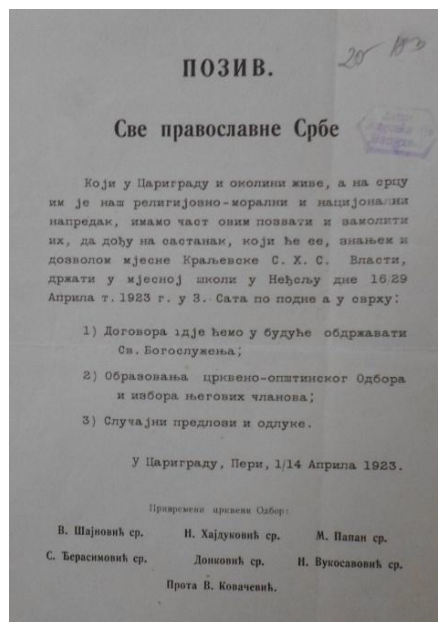
³¹ АЈ, 370, 11-200, Допис Посланства Краљевине СХС у Цариграду Министарству иностраних послова Краљевине СХС, 25. августа 1922.

³² Шапоњић је у извештају надлежним инстанцама у Београду Ковачевића оптуживао да се окружи појединцима пореклом из Грбља и Спича, у Црној Гори, истакнутим присталицама детронизоване династије Петровића, који су били непријатељски расположени према Краљевини СХС (АЈ, 370, 11-189, Извештај Радомира Шапоњића Министарству иностраних послова Краљевине СХС, 20. јуна 1922).

³³ У образложењу овог решења наводило се да је смена Ковачевића уследила „због држања које је заузео према делегату краљевске владе и због расцепа у колонији последица овог његовог држања” (АЈ, 370, 11-199, Телеграм Министарства иностраних послова Краљевине СХС, 27. јула 1922).

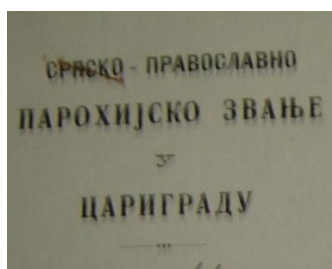
³⁴ АЈ, 370, 11-236, Допис Управе Српско-православне црквене општине „Свети Сава” у Цариграду Трајану Живковићу, делегату Краљевине СХС у Цариграду, 20. септембра 1924.

³⁵ На утемељивачкој скупштини, у чијем раду је учешће узело 60 цариградских Срба, у присуству изасланика Генералног конзулата Краљевине СХС у Цариграду, изабран је Управни одбор, усвојена нормативна акта и формиран новчани фонд у који је прикупљено 182,10 гроша. За председника Управног одбора изабран је Нико Хајдуковић, потпредседника Мило Рафаиловић, благајника Вуко Донковић а секретара („тајника”) Томо Рађеновић. За тудоре који ће „водити свакодневне црквене послове” изабрани су: Стеван Герасимовић, Васиљ Ратковић, Вуко Донковић и Марко Папан. (АЈ, 411, 20-189, Допис проте Васа Ковачевића Трајану Живковићу, делегату Краљевине СХС у Цариграду, 20. маја 1923).

Факсимил плаката позива за оснивачку седницу „Црквено-општинског одбора” у Цариграду. (АЈ, 411, 20-180)

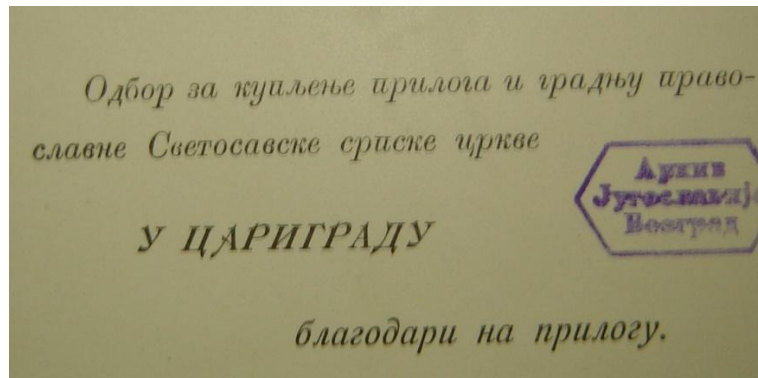
Но, упркос овом важном помаку, главна потешкоћа која је спутавала Ковачевићев „пастирски рад” потицала је из непостојања сопственог сакралног објекта. Он је, наиме, током 1919. и до друге половине 1920. године чинодејствовао у објекту руске болничке цркве на Пангалти, да би се, након што су у Цариград почеле да пристижу огромне масе избеглица из Русије, преместио у грчку цркву „Светог Николе” у Галати, где је служио литургију после Грка, у 11 или 12 сати.³⁶ Стога је главне напоре усмерио ка решавању овог горућег питања, покренувши у сарадњи са Трајаном Живковићем, делегатом Краљевине СХС у Цариграду, иницијативу за подизање капеле у дворишту Краљевског посланства на Таксиму.

Факсимил „Српско-православно парохијско звање у Цариграду” (Извор: АЈ, 370, 56-108)

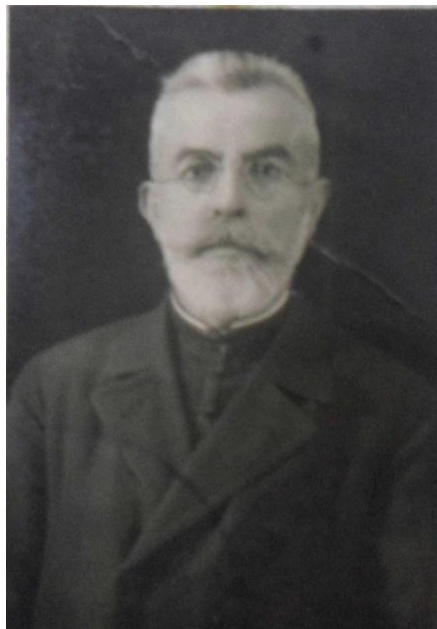
³⁶ АЈ, 411, 20-69, Допис проте Васа Ковачевића Министарству иностраних послова Краљевине СХС, 26. маја 1921.

Преданим залагањем пошло му је за руком да у ту сврху, у форми добровољних прилога, прикупи око 80.000 динара, од чега је Влада Краљевине СХС уплатила 15.000 динара.

Визиткарта Одбора за купљење прилога и градњу православне Светосавске српске цркве (Извор: АЈ, 411, 20-180)

Свечано освећење капеле обављено је 1924. године. Била је то, према писању Станислава Кракова, „мала, веома укусна капела”, која је „сваке недеље пуна, јер свет тамо осећа своје народно и верско обележје, јаче него они у метрополи”.³⁷

Прота Васо Ковачевић почетком 30-их година 20. века (Извор: АЈ, 411, 20-180)

³⁷ Станислав Краков, „Шта је остало од турског Стамбола”, *Време*, 14. јуни 1925, 5.

Марта 1930. године прота Ковачевић је добио решење по коме је именован за чиновника при Југословенском посланству у Цариграду са месечном платом од 290 турских лира, па је, због чињенице да је огромна већина чланова колоније била сиромашног стања, чинодејствовао бесплатно.³⁸

Прота Васо Ковачевић преминуо је напрасно, од последице срчаног удара, 29. фебруара 1932. године.³⁹ Опело је пет дана касније, уз саслужење целокупног православног свештенства цариградског кварта Пере, обавио митрополит Илиополиса Константин. Како је капела при југословенском посланству била премала да прими око 2000 окупљених пријатеља и поштовалаца почившег проте, од чега око 500 Грка, уз одобрење Васељенског патријарха Фотија, који је веома ценио Ковачевића, опело је обављено у пространој грчкој цркви „Свете Тројице”. Након опела у црквеној порти о покојнику је говорио професор Дионисије Миливојевић.

Детаљ са сахране проте Ковачевића (Извор: *Време*, 9. марта 1932, 9.)

³⁸ Радић 2008, 206.

³⁹ О околностима његове смрти дописник београдског „Времена” из Цариграда записао је: „После ручка прота Ковачевић, као и обично, узео је да разгледа дневне листове. Његова жена, међутим, била је изашла из куће ради свршавање некаквих послова. Око три сата дошао је код проте црквењак Јован Скендер. На његово велико изненађење прота је седео, заваљен, у канабету. У први мах црквењак је поверовао да прота спава. Продрмао га је, али тада се тек уверио да је прота Ковачевић мртав. Одмах је о случају обавештено Посланство и управа цркве Свете Тројице” (Ђорђе Букилица, „Смрт свештеника југословенског посланства у Цариграду, проте Васа Ковачевића”, *Време*, 1. марта 1932.; „Смрт цариградског проте Василија Ковачевића”, *Време*, 6. марта 1932, 2).

Сахрањен је на грчком гробљу у цариградском кварту Шишли.⁴⁰ Том приликом присутнима су се обратили Томо Рађеновић, учитељ и Јован Пејановић, председник месног органка „Јадранске страже“, који је, између осталог рекао: „Смрћу проте Ковачевића наша колонија у Цариграду губи једног великог поборника југословенске мисли, просветног радника и Божјег слугу који је читав свој век провео васпитавајући омладину. Он је био достојан син наше земље. За свој просветни и национални рад прота Ковачевић био је одликован орденом Светог Саве. Чланови Јадранске страже губе у њему једног од најревноснијих чланова“.⁴¹

Након Ковачевићеве смрти Црквени одбор је поставио руског протојереја Михаила Васиљева да привремено чинодејствује у капели при југословенском Посланству.⁴²

Необјављени извори

Архив Југославије, фонд 370, Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара 1919-1945,

Архив Југославије, фонд 411, Генерални конзулат Краљевине Југославије у Цариграду, 1922-1945.

Објављени извори

Правила Југославенске слоге у Цариграду, Београд, 1923.

Шематизам Православне Епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1894., „Православна консисторија“, Дубровник, 1894.

Шематизам Православне Епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1898., „Православна консисторија“, Дубровник, 1898.

Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1904., „Православна консисторија“, Дубровник, 1904.

Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1911., „Бокешка штампарија“, Котор, 1912.

Шематизам Православне епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за годину 1912., „Бокешка штампарија“, Котор, 1913.

Штампа и периодика

Време (1925, 1932)

Политика (1932)

Telegraf (2014)

⁴⁰ АЈ, 411, 20-518, Уверење о упоку, 8. марта 1932.; „Величанствен погреб проте Ковачевића у Цариграду“, *Време*, 9. марта 1932, 9.

⁴¹ „Величанствен погреб проте Ковачевића у Цариграду“, *Време*, 9. марта 1932, 9.

⁴² Радић 2008, 207.

Литература

- Виријевић, Владан (2018): *Југословенско-турски економски односи 1918–1941*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Војводић, Васо (2001): *Устанак у Боки Которској: 1869–1870*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница године Зорана Стојановића.
- Врцел, Љубомир (1971): „Клирикална школа у Шибенику и Задру 1834-1864”, *Алманах Срби и православље у Далмацији и Дубровнику*. Загреб: Савез удружења православног свештенства СР Хрватске, 107–123.
- Пузовић Предраг (2011): „Задарска богословија”, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, књ. 10, 279–290.
- Радић, Радмила (2008): „Југословенска колонија у Цариграду између два светска рата”, *Токови историје*, 3-4, Београд 2008, 198–213.
- Црнић Пејовић, Марија (2017): Народни обичаји и власт (XVIII-XX вијек у Боки Которској), *Бока: зборник радова из науке, културе и умјетности*, 37, Херцег Нови, 2017, 251. (245-256)
- Шовран, Марко С. (2006): *Грбаљ: манастири и свештенство*. Грбаљ: Друштво за обнову манастира Подластва.

Vladan Virijević

**ARCHPRIEST VASO KOVACEVIC – SPIRITUAL SHEPHERD
OF THE SERBS OF CONSTANTINOPLE FROM 1913 TO 1932**

The role and significance of the activities of the Serbian Orthodox Church in preserving the national identity of Serbian communities in the diaspora are immense. In addition to nurturing spiritual feelings, he is a priest who strengthens his parishioners in terms of preserving the native language, culture, and tradition. Precisely, thanks to his devoted service in the "field of the Lord", the Serbian ethnos was preserved in the environment in which he was, to a greater or lesser extent, exposed to assimilation processes. One of those, whose merit is the process of denationalization of the Serbian community in Constantinople in the period immediately before the First World War and the period between the two world wars, was significantly mitigated by Vaso Kovačević, a distinguished archpriest from Grbalj, a traditional Serbian region in the hinterland of Bay of Kotor. Kovačević always expressed his dedication and commitment to the Orthodox faith serving in parishes on the territory of the Bay of Kotor and Paštrović, as well as in Constantinople. Except for worrying about the everyday problems of his parishioners, his involvement in the domain of restoration and construction of religious buildings, as well as participation in national and cultural events organizations. Because of this, he enjoyed the deep respect of believers and higher church authorities.